

NÜKLEER SAVAŞ VE ÇEVRE FELAKETİ Noam Chomsky ve Laray Polk

*İngilizceden Çeviren: Melda Elif Keskin
İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2013, 141 sayfa.*

Tolga Çikrıkci¹

Dünyaca ünlü aktivist, dilbilimci, filozof, tarihçi yazar Noam Chomsky ve araştırmacı yazar Laray Polk'un birlikte hazırladıkları görüşme yöntemli "Nükleer Savaş ve Çevre Felaketi" başlıklı kitapta, genel olarak, insani bir sorun olarak küresel ısınma ve bu konuda devletlerin, özellikle de Amerika Birleşik Devletleri'nin yaklaşım ve uygulamaları ele alınmıştır. Aslında bu incelemeye, çevre perspektifi içinde doğrudan bir ABD eleştirisi demek daha doğru olacaktır.

Sekiz ana bölümden oluşan kitabın "Çevre Felaketi" başlıklı ilk bölümünde Chomsky en önemli boyutu insan kaynaklı küresel ısınma olan ve içinde ormanların katledilmesinden biyoyakıt kullanılmasına kadar pek çok unsuru barındıran çevre felaketinde en büyük sorumlunun ABD olduğunu belirtmektedir. Üstelik dünya tarihindeki en zengin ve güçlü ülke olmasına karşın ABD'nin süreç ile ilgili önlem almak bir yana örneğin 1969'da başkan Nixon'ın çıkardığı Ulusal Çevre Politikaları Yasası'nın (NEPA) kaldırılması gibi, kamuoyunda çevre felaketine karşı bir yok sayma algısı oluşturmaya yönelik çalışmalar yaptığı vurgulanmaktadır. Bunun yanında Chomsky, büyük şirketlerin fon sağladığı propagandalarla, belli başlı endüstri grupları ve lobilerin (ABD Ticaret Odası vb.) insan kaynaklı küresel ısınma tehdidi konusunda oluşan güçlü bilimsel uzlaşmanın kamuoyu tarafından sorgulanması için büyük çaba harcadığını ifade emektedir (s.14-17).

Kitabın "Protesto ve Üniversiteler" başlıklı ikinci bölümünde nükleer enerji üretimi ve üniversitelerin bu konuda devletlerle olan işbirliği, 1970 yılında MIT'de yaşanan İran'ın nükleer yetenekler geliştirmesi ve bu konudaki ABD desteği ekseninde tartışılmıştır. Chomsky bu konuda MIT özelinde

¹ Arş. Gör., Giresun Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

üniversitelerin devletlere nükleer enerji üretimi konusunda destek vermemesi gerektiğinin altını çizmektedir. Üniversitelerden ayrı olarak, bu konuda, Bush'un 1989'da Iraklı mühendisleri nükleer silah üretimi üzerine ileri düzeyde eğitim almaları için ABD'ye davet etmesi ve Enfal ve Halepçe katliamlarında Irak'ın kimyasal silah kullanması konusundaki pragmatist yaklaşımından dolayı ABD'ye eleştiri yapılmaktadır. Zira 1983 gibi erken bir tarihte bile, ABD yetkilileri Irak'ın kimyasal silahları Kürtlere ve İranlılara karşı "neredeyse her gün kullandığından" haberdardır ancak 1990'da, Reagan'ın görevi bırakmasından neredeyse bir yıl sonra, ABD Deniz Kuvvetleri, Irak'ın değil, İran'ın kimyasal silah kullanmış olduğunu yineleyen bir kitapçık yayımlamıştır. Ne var ki 100. Başkan Bush 2002'de duruşunu değiştirmiş; "Irak rejimi, on yılı aşkın bir süredir, şarbon, sinir gazı ve nükleer silahlar geliştirmeyi planlıyordu. Bu rejim, zaten anneleri çocuklarının ölü bedenleri üzerine kapanmış bırakarak kendi yurttaşlarından binlercesini katletmek için zehirli gaz kullanmış bir rejimdir... Uygur dünyadan saklayacak bir şeyleri olan bir rejim bu." demiştir. (s.109. 2. Dipnot.) ABD'nin nükleer maddelerin yayılması konusundaki çifte standartlı yaklaşımı, 1982 yılında başlayan Sovyetler Birliği'ne karşı Afganistan'da mücahitlerin silahlandırılması konusunda başlayan Reagan-Ziya ittifakı üzerinden de eleştirilmiştir. Bölümün sonunda Chomsky, bir üniversitenin, üniversite camiasının ortaklaşa katılımıyla, yaratıcı ve bağımsız düşünce ve sorgulamanın yanı sıra, böyle bir sorgulamada izlenmesi gereken yolun eleştirel değerlendirmesi için de bir merkez olması; hatta üniversite dışında kalan toplumun da uygun olduğu ölçüde içeriye çekilmesi gerektiği tezini savunarak, nükleer çalışmalar konusunda üniversitelerin işbirliği konusunda almaları gereken başta belirttiği tavrı desteklemiştir. Ancak burada Chomsky, dışarıdaki toplumun uygun olduğu ölçüde üniversite içerisine çekilmesi konusunda, bu yapılırken izlenecek bir ölçüt ya da yol bildirmemektedir.

"Savaşın Zehirliliği" başlıklı kitabın üçüncü bölümünde, genel olarak savaşlar sırasında yaşanan çevre felaketi ele alınmıştır. Bu bölümde ABD'nin çevre konusundaki bencil yaklaşımı, Marshall Adalarında atom bombası denemelerinden geriye kalan kirlilik üzerinde, İngiliz diplomasi tarihçisi Mark Curtis'in politik açıdan önemsiz sayılan insanları, başka bir deyişle insan sayılmayanları niteleyen *unpeople* kavramıyla özdeşleştirilip eleştirilmiştir. Bu denemeler sonrasında yaşanan kirliliğin binlerce insanın doğum anomalileri ve kanser gibi sağlık sorunları yaşamasına sebep olduğu bilinmektedir. Aynı şey Irak ve Ortadoğu'nun başka bölgelerinde tüketilmiş uranyum (DU) nedeniyle de yaşanabilecektir. Chomsky bu gibi olayların tümünde siyasi unsurların bilimsel araştırmalara büyük ölçüde müdahale ettiği konusunda bir kuşku duymadığını

söylemektedir (s.31). 2004'te ABD Deniz Kuvvetleri tarafından bombalanan Irak'ın Felluce kentindeki bebek ölümü ve lösemi vakası sayılarının, 1945'te Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan atom bombalarından sonra görülen bu tip vakaların sayısını geçtiğini belirtilmektedir. Bu saldırılardan sonra bölgede yapılan incelemelerde başka tehlikeli maddelerin yanı sıra büyük olasılıkla DU kaynaklı yüksek zenginlikte uranyum bulunmuştur (s.115. 6. ve 7. Dipnot). Chomsky Felluce'ye yapılan deniz saldırısının çok açık bir suçu teşkil etmesine rağmen neredeyse hiç ilgi görmediğini belirterek, bilimsel incelemelerin siyasi unsurların engeline takıldığı görüşünü desteklemektedir. Vietnam Savaşı sırasında kullanılan *agent orange* bilinen en ölümcül kanser yapıcılardan biri olan dioksin maddesi içermektedir (s.114. 5. Dipnot). ABD Hükümeti Chomsky'nin tabiriyle kasıtlı bir cehalet örneği göstererek bu içerikten haberdar olmadığını bildirmiştir. Bu noktada yazar, Başkan Kennedy'nin Vietnam Savaşı'nda bitki örtüsünün ve gıda ürünlerinin yok edilmesi için kimyasal silah kullanılmasına yetki verdiğini hatırlatmaktadır. Sonuçta ortaya çıkan sağlık sorunları nedeniyle bu başlı başına bir suçtur. ABD'nin bu konudaki durumunu Chomsky şu şekilde ifade etmektedir "Güçlü olanlar, işledikleri suçların cezalandırılmasını bir yana bırakın, sorgulanmasından bile kendilerini muaf kılmış durumda" (s.32.).

Kitabın "Nükleer Tehditler" başlıklı dördüncü bölümünde, nükleer savaşa neden olabilecek teknolojinin devler tarafından kullanımı ve bu konuda ABD'nin takındığı tavır tehdit kavramı ekseninde tartışılmaktadır. Yazara göre günümüzde uluslararası sistemin özellikleri irdelendiğinde, nükleer bir savaş yaşanma olasılığının oldukça yüksek olduğu açıktır ve bunun birincil sorumlusu da yine ABD'dir. Zira ABD örneğin, BM Güvenlik Konseyi'nin 2009 Eylül ayında aldığı, S/RES/1887 nolu kararın sonrasında davrandığı gibi birçok kez İsrail ve Hindistan gibi ortaklarına nükleer kapasitelerini geliştirmeleri hususunda ortam hazırlamıştır. Bunun karşılığında, Çin'in Pakistan'a nükleer teknoloji aktardığı da bilinmektedir. Yazara göre, karşılıklı şekilde nükleer tehdidin artırılması hem doğrudan hem de dolaylı bir şekilde ABD'nin eseridir. ABD'nin bu konudaki tutumuna yöneltilen eleştirilerin bir başka kaynağı da uluslararası kurumların oluşturmaya çalıştığı nükleer silahsız bölge çalışmalarının her aşamada ABD tarafından engellenmesidir (s.36-37). ABD'nin nükleer savaş riskini arttıran uygulamalarından birisi de, Ortadoğu ve Orta Asya'yı bombalamak için kullandığı önemli bir askeri üs olan Diego Garcia adasındaki saldırı kapasitesini yükseltmiş olmasıdır. Benzer şeyler Çin ile de yaşanmaktadır. Yakın geçmişte Çin'in Güney Çin Denizi ve Sarı Deniz'i denetleyebilmek için donanmasını geliştirmesi üzerine, ABD Deniz Kuvvetleri Çin açıklarında manevralar yapmış ve Çin, ABD'nin bu hareketini protesto

etmiştir. Chomsky bu klasik güvenlik ikilemi konusunda, ABD'nin dünyayı kendi hükümranlık alanı olarak görmesi neticesinde, başkalarının yaptığı her hükümranlık girişimini saldırı olarak nitelendirdiği tespitinde bulunuyor. Çin'in İran üzerindeki Amerikan ambargosunu yok farz etmesi, Dünyanın çoğunluğunu oluşturan 118 ülkenin İran'ın zenginleştirilmiş uranyum elde etme hakkını daima desteklemesi, Türkiye'nin ve Pakistan'ın yakın geçmişte İran'a boru hattı inşa etmeleri Chomsky'e göre, ABD'nin yukarıdaki tutumundan kaynaklanmakta. Türkiye'nin ve Brezilya'nın İran ile uranyumunun büyük bölümünü zenginleştirmek üzere anlaşma yaptıklarını bu noktada belirtmek gerekiyor ve tüm bu olanlar Çin'in yükseliş çabalarından ABD'nin enerji kaynaklarının tümünü kontrol etmesini sağlayacak "muhteşem bölge" kavramına kadar birbiriyle bağlantılı olaylar.

Yukarıda da belirtildiği gibi Çin'in yükselişi nükleer savaş riski ve çevre açısından oldukça belirleyicidir. Bu noktada yazarlar kitabın "Çin ve Yeşil Devrim" beşinci bölümünde bu konuyu irdeliyorlar. Çin, yeşil teknoloji kullanımında mütevazı bir başlangıç yapmıştı ve bugün dünyanın lideri konumundadır. Örneğin, küresel ısınma konusunda bir çözüm teşkil etmese de, büyük bir zaman kazandırıcı olan güneş enerjisi paneli üretiminde Çin, uluslararası pazara büyük ölçüde hâkim durumdadır. Bu konuda ABD'nin gelişmiş üretimde geri kaldığını söylemek mümkündür. Chomsky bu sonucun, General Electric, Raytheon ve hatta ABD Enerji Bakanlığı gibi büyük sermayelerin kongre ile olan ilişkilerindeki öncelik hatalarından oluştuğu tespitini yapmaktadır.

Kitabın altıncı bölümünün başlığı "Araştırma ve Din (Ya da Görünmez El)" dir. Bu bölümde yazarlar genel olarak iklim değişikliği ve buna bağlı olarak ABD'nin izlediği politikaları, halkın inanışları çerçevesinde incelemektedirler. Polk, Pew Research adlı araştırma şirketinin yaptığı bir araştırma neticesinde; evangelik Hristiyanların, iklim değişikliğinde insanların rol oynadığı düşüncesini reddettiğini ve hatta küresel ısınmanın olduğuna dair somut kanıtlar bulunduğundan dahi şüphe ettiklerini ortaya koyduğunu hatırlatmaktadır. Buna bağlı olarak da Polk, dindar sağ kesimin aşırı fikirlerinin iş dünyasının çıkarlarına yaradığını ve bunun karşılıklı olduğunu belirtmektedir (s.51). Şirketin yaptığı araştırmaya göre; dindar gruplar arasında "küresel ısınmanın ve bunda insanların rolü olduğunu" söyleme olasılıkları en yüksek olanlar, herhangi bir kiliseye bağlı olmayanlardır. "Küresel ısınmanın veya insanların bunda rolü olduğuna dair somut kanıtların olmadığını" söyleme ihtimali en yüksek olanlar ise evangelik Protestanlardır. Küresel ısınmanın gerçekleşiyor olduğunu inkâr etme olasılıkları en düşük olanlar ise siyahi Protestanlardır. Bir başka

araştırmada ise iklim değişikliği konusundaki görüşlerin, tahmin edilebilir resmi parti politikaları doğrultusunda değiştiği tespit edilmiştir (s.128 1. Dipnot). Chomsky Polk'a paralel olarak büyük şirketlerin CEO'larının iklim değişikliğine desteği zayıflatacak propagandalara fon sağladığını ve neticede böyle bir çabayı harekete geçiren siyasi partiyi de desteklediklerini belirtmektedir. Bunun yanında Cumhuriyetçi başkanlık adaylarının 2011 yılı itibariyle iklim değişikliğinin varlığını inkâr ettikleri ifade edilmektedir (s. 129. 2. Dipnot).

Çalışmanın bütünlüğü ve etkisi açısından çok önemli bir yeri olan kitabın yedinci bölümü nükleer savaş ve insan haklarına dair daha pek çok konuda büyük projeler gerçekleştirmiş olan önemli düşünür ve bilim adamlarının konu üzerindeki çalışmalarının bir değerlendirmesinden oluşmaktadır. Başlığı "Olağanüstü Yaşamlar" olan bölümde, Bertrand Russell, Einstein, Linus Pauling, Peggy Duff, Barry Commoner, Joseph Rotblat'ın nükleer silahsızlanma konusundaki faaliyetleri, bu faaliyetlere bizzat katılan Chomsky tarafından övgüyle anlatılmaktadır. Oluşturulduğu dönemde değil fakat 1980 sonrasında nükleer silahsızlanma konusundaki en önemli yapılardan birisi olan Russell-Einstein Manifestosu 9 Temmuz 1955'te yayımlanmıştır. Bu manifesto yayımlandığı tarihten iki yıl sonra başlayıp günümüze kadar devam eden Pugwash Konferanslarının itici gücü olmuştur. O günün tartışılan konuları; nükleer maddelerin yayılmasını önleme, kimyasal ve biyolojik silahların azaltılması ve Ortadoğu'da bir Nükleer Silahsız Bölge (NWFZ) oluşturulmasıdır (s.132. 1. Dipnot). Dönemin şartları ve günümüz uluslararası sisteminin yapısı düşünüldüğünde Russell-Einstein manifestosunun ön açıcılık bakımından önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Bunun yanında Joseph Rotblat hayatının büyük bir bölümünü nükleer silahların terk edilmesi ve savaşın sona ermesini talep ederek geçirmiştir. Rotblat, bilim insanı Yasushi Nishiwaki ile işbirliği yapıp, 1954'te yaşanan Lucky Dragon olayındaki gerçek serpinti miktarını hesapladıktan sonra, Russell-Einstein Manifestosu ve Pugwash Konferanslarının oluşturulmasında etkili bir rol oynayarak, Bertrand Russell ile çalışmaya devam etmiştir (s.134. 9. Dipnot). Yine benzer bir biçimde Peggy Duff, İngiltere'nin, savaşın ardından 1940'ların sonunda, savaş tutsaklarına uyguladığı aşağılayıcı muamelenin bitirilmesi için aktif olarak çalışmış ve CND-Nükleer Silahsızlanma Kampanyası'nın önde gelenlerinden biri olmuştur. Ardından Duff, Vietnam Savaşı ve aynı zamanda Filistinlilerin şiddet görerek temel insan haklarından mahrum bırakılması gibi önemli konularda uluslararası muhalefet hareketinin örgütlenmesinde itici bir güç haline gelmiş ve bu konuda uluslararası konferanslar organize etmiştir. Chomsky'nin Nobel Barış Ödülünü alması gerektiğini düşündüğü Peggy Duff medyada yer almayan ya da bir şekilde çarpıtılarak olduğundan farklı gösterilen malzemeleri ortaya çıkartıp konu ile

ilgili bir dizi bilgilendirici incelemeler yayımlamıştır (s.60). 1950'li yıllarda biyolog Barry Commoner radyoaktif serpentinin insanların üzerindeki olumsuz etkilerini inceleyen bir araştırma gerçekleştirmiştir ve bu araştırmadan elde edilen verilerin sonucu olarak, Commoner ve Linus Pauling 1957'de nükleer silah denemeleri yasağı talep eden bir dilekçe kaleme almışlardır. Bu dilekçe uluslararası destek görmüş ve sonunda Kısmi Deneme Yasağı Antlaşması (PTBT) imzalanmıştır. Kitabın bu bölümünde Laray Polk, Pauling'in "bilim insanları olarak, işin içindeki tehlikeler konusunda bilgimiz, dolayısıyla da bu tehlikelerin duyurulmasına ilişkin özel bir sorumluluğumuz var" sözüne gönderme yaparak; bilimde dürüst olmanın yanı sıra uluslararası çalışmalara da katılarak güvenliğin tüm boyutlarının keşfedilmesi noktasında istekli olunması gerektiği tespitini yapıyor. Chomsky'nin, kalıcı nükleer savaş tehlikesi ve çoktandır yaklaşan, şimdiki kayıtsızlıkla devam edilirse çok daha şiddetlenebilecek olan çevre felaketi tehdidi karşısında takınılacak tavırda 60'ların bıraktığı eylemcilik mirasının belirleyici olması gerektiği vurgusu, Polk'un tespitini destekler niteliktedir. Chomsky'nin sözleriyle ifade edersek; "yerine getirilmemiş görevler, hala yeni bir aciliyetle olduğu gibi duruyor ve bunların daha yüksek bir seviyede ele alınarak yeniden üstlenilebilmesi mümkün".

Çalışmanın son bölümü olan sekizinci bölümün başlığı "Karşılıklı Mutlak Bağımlılık"tır. Bu bölümde genel olarak küresel ısınma, çevre felaketi, nükleer silahlanma ve tehdit konuları, küresel ölçekte bir işbirliği ve bu konuda devletlerin tutumları kültürel bağlamda ele alınmıştır. Chomsky ve Polk bu bölümde karşılıklı bağımlılığın taraflarını yoksullar ve zenginler şeklinde ifade etmektedirler. Chomsky yaşanan toplumsal felaketlerde her zaman en fazla acı çekenin yoksullar olduğunu ve yine bu konuları ele almada çoğunlukla yoksulların ön saflarda yer aldığını vurgulamaktadır. Buna en çarpıcı örnek ise Bolivya'daki Halklar Zirvesi'dir. Orada yerli halkların dünya çapında dile getirdikleri bir çağrı ve zenginlerin, yazarın ifadesiyle, yırtıcı ve kemirgen özellikteki kısa vadeli kazanç arayışlarına bir meydan okuma olan, Toprak Ana'nın Hakları Evrensel Bildirgesi imzalanmıştır. Bildirgenin 4. Bölümünün 8. Maddesi, barışın desteklenmesini ve tüm nükleer, kimyasal, biyolojik mühimmat ve kitle imha silahlarının ortadan kaldırılması gerektiğini söylemektedir (s.141. 18. Dipnot). Polk, Bolivya'nın ekolojisinin doğayı korumak için güçlü önlemler alınmasını talep etmesini anlamlı kıldığını belirtiyor. Ancak yine aynı şekilde bu öngörülemez döngüden olumsuz etkilenen ABD gibi devletlerin bu konuda bırakın önlem almayı, yapılan çalışmaları engellediğinin altı çiziliyor. Chomsky bu çelişkinin nedenini kültürlerdeki farklılıklarla açıklamaktadır. Chomsky'e göre farklardan biri Bolivya içindeki esas siyasi gücün yerli çoğunluktan olmasıdır. Bunun tam tersi olarak, ABD'de toplum diğer gelişmiş

ülkelere göre çok daha büyük oranda iş dünyası tarafından idare edilmektedir. Yazar, kültürü ekolojik gerçeklerden etkilenmez hale getiren şeyin, günümüz ABD'sinde olduğu gibi giderek artan kısa vadeli kazanç ideolojisi olduğunu belirtiyor. Bu noktada Chomsky ABD eleştirisini şu cümlelerle yapmaktadır: “Amerikan iş çevreleri, artık en basiretsiz olanların bile zor ıskalayacağı, mevcut çevresel yıkımı yok saymaları için halkı ikna etme peşindeler. Dev propaganda kampanyaları yürütme niyetlerini alenen duyurmakta övgüye değer bir açık sözlülük sergiliyorlar. Yapılan araştırmalarda görüldüğü gibi bu kampanyalar da kamuoyunda bir hayli etkili olmuş durumda” (s.67.). Yapılan araştırmalar gösteriyor ki, nükleer güce sahip iki ülke arasında, sınırlı da olsa, yaşanacak bir nükleer atışma, küresel iklimi en az on yıl boyunca bozacak ve stratosfere en az 5 milyon ton duman saçılacaktır. Tahminlere göre bu dumanın küresel tarım üzerindeki etkisi, yaklaşık bir milyar kişinin potansiyel ölümüne yol açacaktır (s.68.). Ekolojik çöküşle başı dertte olan dünyanın böylesi bir nükleer felaket tehdidi aşabileceğini belirtiyor. Zira bunun önündeki engeller bu karşılıklı ve vazgeçilemez bağımlılığın farkına varılmasıyla ortadan kalkabilecektir; bunun için vazgeçilmesi gereken şey kısa vadeli ekonomik çıkarlardır.

Kitap sekiz adet ek belge ile sonlandırılmıştır. Bu belgeler şunlardır: 1. Orgeneral Groves ve Yarbay Rea Arasındaki Görüşme (25 Ağustos 1945), 2. UCPV Etkinliği için El İlanı (10 Ekim 1967), 3. Bilim İnsanları Vietnem'da Tarım Ürünlerinin Yok Edilişini, Kınıyor (21 Ocak 1966), 4. Nelson Anjain'den Robert Conard'a Açık Mektup (9 Nisan 1975), 5. Marshall adalılara Ait Tıbbi Kayıtlar Gensuikin'in Elinde (27 Temmuz 1976), 6. Irak'ın Kimyasal Silah Kullanımı ile İlgili Tutanak (1 Kasım 1983), 7. Afrika'ya Açık Mektup (12 Aralık 2011), 8. Anjali Appadurai'nin Durban'daki Konuşması (9 Aralık 2011).

Kitap çok önemli belgelerle konuya ışık tutan bir çalışma olsa da bazı açılardan eksik bulunabilir. Örneğin nükleer savaş ve çevre felaketi konusunda büyük güçlerin belirgin pragmatist tutumları eleştirilirken, ABD dışındaki büyük ülkelere yeterince yer verilmemiştir. Oysa BM Güvenlik Konseyi daimi üyelerinin bu konudaki tutumları en az ABD kadar önemlidir. Elbette ki bu husus kitabın öneminden ve alana katkısından bir şey eksiltmemektedir. Kitap konu üzerinde çalışan uzmanların ve konu hakkında bilgi edinmek isteyenlerin başvurabilecekleri önemli bir kaynak olarak görülebilir.